

EGEMEN EŞİTLİK PRENSİBİNE MODERN ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN BİR İSTİSNA HALİ OLARAK YAKLAŐMA

Dr. Selman ÖĞÜT*

Özet

Uluslararası hukukun temel taşlarından biri olan devletlerin egemen eşitliği prensibi modern uluslararası hukuk doktrininde sıkça tartışılan konular arasındadır. Soğuk Savaş döneminin bitimi ile beraber devletin iç meselesi kavramının farklı yorumlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Egemen eşitlik prensibinin asıl problemi de budur. Devletin egemenliğinin sınırlarını tespiti giderek daha çetrefilli bir soru haline gelmektedir. Başarısız devlet, insani müdahale ve koruma sorumluluğu gibi yeni uluslararası hukuk terimleri bir istisna durumuna işaret etmektedir. İstisna durumunu belirleme yetkisi ise egemene aittir.

Anahtar Kelimeler: Devletlerin egemen eşitliği prensibi, istisna hali, uluslararası hukukta devletlerin egemenliği, uluslararası hukuk.

Abstract

The Principle of sovereign equality which is a basic Stone of international law is one of the prominent subject which is frequently discussed. With the end of the Cold War, it is easy to observe that new interpretations of the concept of domestic issue of the state occurred. This fact is the main problem of the principle of sovereign equality. Delimitation of the boundaries of the sovereignty of state has become a Gordian knot. The new concepts of international law like failed state, humanitarian intervention and responsibility to protect indicate a state of exception. The competence of determination of the state of exception belongs to sovereign itself.

Key words:: Principle of sovereign equality of the states, state of exception, sovereignty of states in international law, international law.

---

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı

Giriş

Uluslararası hukukun temel konularından biri de devletlerarası egemen eşitlik ilkesidir. Uluslararası hukukun asıl kişisi olan ve uluslararası sistemin doğası ve yapısı gereği var olması gereken devletlerin, egemen eşitlik prensibi (principle of sovereign equality) gereğince aynı derecede uluslararası hukuki kişiliğe sahip olması gerekir.¹ Bu savdan hareketle uluslararası toplumun bireyleri konumunda bulunan devletlerin aynı haklara ve yükümlülüklerle sahip olmaları gerektiği sonucuna zorlanmadan ulaşıyoruz.

Uluslararası hukukun dinamik bir yapıya sahip olması nedeniyle sürekli değişen bir disiplin olması hem temel kavramların yeniden tanımlanmasına neden olmakta hem de doktrinde yeni tanımların yapılmasını gerektirmektedir. Devletlerarası egemen eşitlik prensibi de söz konusu değişime uğrayan temel kavramlar arasındadır. Bu kavramın değişen anlamının analizi yapılırken her şeyden önce iki tarihi gelişimi ve felsefi sorgulamasının da dikkate alınması gerektiğini belirtmemiz yararlı olacaktır. Değişen kavramın pratikteki yansımalarının ve doktrinindeki tartışmalara etkisinin incelenmesi gerekmektedir.

Egemenlik ve Eşitlik

Her şeyden önce egemen eşitlik kavramını oluşturan iki unsuru incelemek yararlı olacaktır. Egemenlik ve eşitlik. Egemenlik kavramının felsefi literatürdeki derin tartışmalarına girmemiz konu bütünlüğünü yakalama açısından gerekli değildir. Bizim burada tartışmamız gereken egemenlik kavramı devlet ile ilintilendirilen egemenlik kavramıdır. Bu noktada devletin egemen olmasının sınırları hakkında belirli bir sorgulama yapmamız yararlı olacaktır.

Devletin egemenliğini şekli açıdan sorgulayacak olursak iç egemenlik ve dış egemenlik kavramlarına ulaşıyoruz.² Devletin ülkesi üzerindeki fert ve topluluklara karşı üstün bir otoriteye sahip olması anlamına gelen iç egemenlik ülke içinde en yüksek kudret (summa potestas) anlamına gelirken devletin egemenliğinin dış tezahürü olarak da adlandırabileceğimiz dış egemenlik olgusu, bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinde hiçbir devlete bağlı

¹ Malcolm N. Shaw, *International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 5. Bası, s.242

² Aydoğan Özman, *Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekkül*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 25, Sayı:1-4, 1964, s. 59

olmadığı ve onlarla aynı statüde bulunduğu anlamına gelmektedir.³ İç egemenlik ve dış egemenlik kavramının erken dönem uluslararası hukukçuların ileri sürdüğü argümanlarda da mevcut olduğunu belirtmemiz gerekir. 16. yüzyılda yaşamış olan Suarez'in intra se ve inter se ayrımı her sitenin ya da krallığın kendi içinde uyması gereken hukuk ve bütün halkların uyması gereken hukuk ayrımını işaret etmektedir.⁴

Devletin 'içerideki otoritesini kullanma anında özgür şekilde hareket etmesi' olgusunu yorumlarken egemenliğin kaynağı ve sınırları meselesine temas etmemek mümkün değildir. Devletin ülkesindeki düzenlemeleri yapabilme iktidarına sahip olması onu tek yetkili otorite yapmaktadır. Bu otoritenin sarsılmaması için uluslararası hukukta iç işlere karışma yasağı temel bir kural olarak belirlenmiştir.⁵ Ancak ülkesinde tek yetkili olan devletin tartışmakta olduğumuz iç egemenliğinin sınırları meselesi mutlak egemenlik ve sınırlı egemenlik kavramlarını incelememizi gerektirir.

Her ne kadar Grotius devletler hukukunun babası olarak görünse de, devletin egemenliği kavramına temas etmesine rağmen devletler hukukunu bu kavram üzerine oturtmayı amaçlamamış ve devletler hukukunu devletlerin egemenlik ve bağımsızlıkları üzerine kuran ilk yazar Vattel olmuştur.⁶ Ancak modern anlamda egemenlik kavramını ilk kez tanımlayan filozof Bodin'dir.⁷ Devletin egemenliğinin sınırları olması tartışmaları kavramın ortaya çıkışı kadar eskidir. Devletine egemenliğinin mutlak mahiyetini ve tek yönetici elinde toplanmasının gerekliliğini⁸ vurgulayan Bodin, bu egemenliğin belirli

---

³ Ibid.

⁴ H. Hakan Erkiner, Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel von Puffendorf, Richard Zouche, Cornelius van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:18, Sayı:3, 2012, s.101

⁵ Stephen C. Neff, "A Short History of International Law", International Law, ed. Malcolm D. Evans, Oxford University Press, Birinci Bası, 2003, s.42

⁶ Emmerich de Vattel, The Law of Nations, Or, Principles of Nature, Applied to the Conduct, and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essays on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury, ed: Bela Kapossy ve Richard Whatmore, Libery Fund Publishing, 2008, s.68; Aydoğan Özman, op.cit., s.63

⁷ Jean Bodin, Six Books of the Commonwealth, Basil Blackwell Press, 1955, çev: M. J. Tooley, s.25; Halil İbrahim Aydın ve Veysel Ayhan, Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, s.73

⁸ Bahtiyar Akyılmaz, Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1-2, 1998, s.3

sınırları olduğunu ortaya koymuştur. Bodin'e göre, Fransa hükümdarı diğer bir imparatoru ya da Papa'nın üstünlüğünü kabul etmeyecek ve aynı şekilde devlet içinde de parlamento dahil hiçbir teşekkülün ve hiçbir ferдин üstünlüğünü reddedecektir. Bununla birlikte Bodin, tabi hukuk, ilahi hukuk ve akli hukuk gibi bazı yüksek ahlaki prensiplerle egemenliğin sınırlanması gerektiğini belirtmiştir.⁹ Bu sınırlamanın modern zamanlardaki tezahürünü temel hak ve hürriyetler bağlamında görmekteyiz. Yani devletin otoritesini kullanırken belirli hak ve hürriyetleri gözetlemek zorunda olduğu ve belirli yükümlülüklerle özen göstermesi gerektiği uluslararası hukukun temel prensiplerindedir.¹⁰ Bu minvalde ileri sürülen bir görüş de asıl egemen olanın hukuk olduğudur.¹¹ Scelle bu görüşünü egemenin objektif bir hukuka tabi olması savı ile desteklemektedir. Ancak egemenin hukuku temelden inşa etmesi durumunda hukuka üstün gelen bir egemenden söz edilmelidir.

Her ne kadar doktrinde egemenliğin sınırlanamayacak bir olgu olduğunu, şayet sınırlanacak olursa egemenlikten söz edilemeyeceğini belirten görüşler olsa da¹² devletin egemenliğinin sınırları noktasındaki tartışmalar her daim canlı olmuştur. Bu noktada Hobbes'un öne sürdüğü tez doğa durumunda birbirlerinin kurdu olan insanların kendilerini korumak uğruna haklarından vazgeçerek oluşturdukları Leviathan'a tevdi ettikleri egemenliği isteseler de sınırlandıramayacakları şeklinde özetlenebilir. Egemen her şeyin üstünde ve uyrukları tarafından eleştirilmesi ya da cezalandırılması mümkün olmayan bir iktidara sahiptir.¹³ Hobbes'un dönemdaşı olan Lock ise doğa halindeki insanların tam bir mutluluk ve eşitlik içinde yaşadıkları şeklindedir.¹⁴ Bu noktada Hobbes ile Lock taban tabana zıt iki doğa hali (state of nature) tasavvuru oluşturmuşlardır. Lock'un ortaya koyduğu egemen halka rağmen herhangi bir hak ileri süremeyecek olduğu için sınırlı bir otorite sahibidir.¹⁵

Doktrinindeki egemenlik tartışmaları egemenliğin kaynağına da vurgu yapmaktadır. Egemenliğin halktan ya da milletten alındığına dair farklı gö-

⁹ Jean Bodin, op.cit., s.29; Aydoğan Özman, op.cit., s.63-64

¹⁰ Juliane Kokott, "Souveräne Gleichheit und Demokratie im Völkerrecht", Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches recht und Völkerrecht, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 2004, s.525

¹¹ Aydoğan Özman, op.cit., 73

¹² Ibid.

¹³ Thomas Hobbes, Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, Yapı Kredi Yayınları, 6. Bastı, 2007, s.133

¹⁴ Halil İbrahim Aydın ve Veysel Ayhan, op.cit., s. 77

¹⁵ Ibid.

rüşler yanında¹⁶ daha erken dönemlerde egemenliğin direk tanrısal bir yetki olarak muktedire tevdi edilmiş olduğu da sıkça zikredilmiştir.¹⁷ Bunun yanında egemenliği elinde bulunduran otoritenin ulaşmaya çalıştığı sonuç ya da başka bir ifade ile koruduğu ilk değer ne olduğu da tartışma konusudur. Devletin bekası ya da egemenin otoritesi altında yaşayan insanların fert olarak mutlu edilmesi tartışılan konular arasındadır.¹⁸

Yukarıda yapmış olduğumuz tartışma egemenlik kavramının iç tezahürünün incelenmesidir. Devletin dış egemenliğinin sınırlarını müteakip bölümlerde tartışmayı konunun sistematüğini pekiştirmek açısından uygun gördük.

Egemen eşitlik kavramının ikinci unsuru olan eşitlik kavramı da en az egemenlik kadar derin bir tartışmayı hak etmektedir. Ancak uluslararası hukuk doktrinde devletlerin eşitliğinden ziyade egemenlikleri daha fazla tartışma konusu olmaktadır. Bunun nedeni, yukarıda da izah etmeye çalışığımız üzere, devletin egemenliğinin hem iç hem dış veçhesinin olması ve egemenliğin bu tezahürlerinin birbiri ile yakından ilişkili ve hatta iç içe geçmiş niteliğinin yapmış olduğu hatırı sayılır katkıdır. Eşitlik kavramı iki ya da daha fazla kavramın belirli nitelikler çerçevesinde birbiri ile karşılaştırılması anlamına gelmektedir.¹⁹ Devletler birbiri ile karşılaştırılabilecek siyasi oluşumlardır.²⁰

Modern uluslararası hukuk devletlerin eşit birimler olduğunu ileri sürmekte ise de uluslararası hukuk çerçevesinde ortaya konulan eşitlik kavramının doktrindeki tartışmalarda farklı yönlerden ele alındığı görülmektedir. Bu anlamda Simpson'ın egemen eşitlik çözümlemesi şekli eşitlik (formal equality), teşrii eşitlik (legislative equality) ve varoluşsal eşitlik (existential equality) olmak üzere üç sac ayağına dayanmaktadır.²¹ Simpson'ın bu ayrımı yaparken yaptığı temellendirme 17. yy'ın başında İspanya ve Portekiz ile Hollanda arasında Doğu Asya ile ilgili çıkar kavgasının tezahürü olarak el konulan Santa Catarina adlı Portekiz gemisi²² ile ilgili olarak Grotius'un

---

¹⁶ Bahtiyar Akyılmaz, *op.cit.*, s.6

¹⁷ *Ibid.*, s.3

¹⁸ Aydoğan Özman, *op.cit.*, s.69

¹⁹ Ulrich K. Preuss, *Devletlerin Eşitliği ve Anayasal Bir Küresel Düzendeki Anlamı*, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 1, 2011, s.133

²⁰ *Ibid.*

²¹ Gery Simpson, *Great Powers and Outlaw States Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, CSICL Cambridge Studies in International and Comparative Law, Cambridge University Press, 1. Bası, 2004, s.6

²² H. Hakan Erkiner, *op.cit.*, s.8

ortaya koyduğu görüşe dayanmaktadır. Aşırı şekilde suçlu (exceedingly cruel) olan düşmanların mallarının yağma edilebileceğini söyleyen Grotius²³ Simpson'a göre haydut devletler - büyük güçler ve medeni devletler - medenileşmemiş devletler ayrımının temellerini atarak egemen eşitlik kavramının bu şekilde doğmasına katkıda bulunan yazarlardan biri olmuştur.²⁴ Simpson'a göre şekli anlamda eşit olan devletlerin teşrii yani yasa koyma anlamında ve varoluşsal anlamda eşitlikleri meşru bir hegemonyaya ödün vermektedir. Simpson, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gelebilecek bir meselelerin Güvenlik Konseyi'nde veto edilmesinin mümkün olmasını argümanlarına somut bir örnek olarak göstermekte ve amacının egemen eşitlik kavramının varolmadığını iddia etmekten ziyade tekrardan tanımlamak olduğunu dile getirmektedir.²⁵

Egemen Eşitlik Kavramının Tarihsel Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış

Egemen eşitlik kavramının geçirdiği evrim sürecinin ilk basamağı olarak 1648 yılında imzalanan Vestfalya Antlaşması'nı belirtebiliriz. 1618 ve 1648 yılları arasında cereyan eden Otuz Yıl Savaşları ardından imza edilmiş olan Münster ve Osnabrück Antlaşmaları ile kurulan Vestfalya Barışı modern anlamda uluslararası hukukun miladı olarak kabul edilmektedir.²⁶ Hıristiyan devletler arasında süre giden mezhep savaşlarını dindiren bu barış geleneksel Hıristiyanlık kaynağından kopuk ve seküler temel üzerine kurulmuş bir uzlaşma alanı oluşturmuştur.²⁷ Dinin asıl savaş sebebi olması hasebiyle Otuz Yıl Savaşları'ndan yorulmuş devletler barışı tesis edebilmek için hukuku dini ve feodal karakterinden uzaklaştırarak ahde vefa, devletler arası eşitlik ve devletin iç işlerine karışmama ilkeleri temel Vestfalya Barışı'nın uluslararası hukuku oluşturan esasları haline gelmiştir.²⁸

Vestfalya Barışı'ndan sonra egemen eşitlik kavramının 1814 Viyana Kongresi bağlamında incelenmesi gerekir. Napolyon Savaşları sonunda Fransız Orduları'nın koalisyon orduları tarafından yenilmesi ile Napolyon Savaşları ve Fransız İhtilali ile bozulmuş olan Avrupa siyasi haritası ve güç-

²³ James Brown Scott, *The Classics of International Law*, Nabu Press, 2010, s.13

²⁴ Gery Simpson, *op.cit.*, s.4-5

²⁵ *Ibid.* 7-8

²⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitabevi, 22. Bası, 2011, s.101

²⁷ Ulrich K. Pruess, *op.cit.*, s.135

²⁸ *Ibid.*

ler dengesini yeniden kurmak üzere Osmanlı hariç bütün Avrupa devletlerinin katılımı ile gerçekleşmiştir.²⁹ Kongrenin mimarı olan Avusturya Başbakanı Kont Metternich Fransız İhtilali'nin doğurduğu milliyetçilik, hürriyetçilik ve sosyalizm gibi kavramların Avrupa'daki mevcut statükoyu sarsacak olan menfi etkilerini engellemek istemiştir.³⁰ Doktrinde Viyana Kongresi, ilk defa bir grup devletin kendi hakimiyetlerini anayasal bir zemine oturtmak için antlaşmaları ve birbirini izleyen toplantıları kullanarak meşru bir hegemonyanın kurulduğu temel bir vaka olarak nitelendirilmektedir.³¹ Viyana Kongresi sonucu ortaya çıkan Kutsal İttifak ve onu takiben Kutsal İttifak'ın Avrupa'daki mevcut monarşi statükosunu bihakkın koruyamayacağını düşünen Metternich tarafından fikir babalığı yapılan Dörtlü İttifak'ın egemen eşitlik kavramına etkisi menfi yönde olmuştur. Dörtlü İttifak Avrupa'nın neresinde bir hürriyet ve demokrasi hareketi ortaya çıkarsa oraya müdahale etmeyi taahhüt eden³² güçlü Avrupa devletlerinin egemen eşitlik prensibini dejenere ederek devletin kendi siyasi yapılanma şeklini belirleme hakkına saldırmayı normalleştirmenin yollarını aramışlardır.

1899 ve 1907'de Lahey Barış Konferansları'nın uluslararası hukuk açısından kurucu atılımlar yaptığı müsellemidir. Özellikle savaş hukuku ve savaş suçları ile ilgili hukuki sınırlar belirlenmeye çalışılmış ve Daimi Hakemlik Mahkemesi birinci Lahey Barış Konferansı sonucunda kurulmuştur.³³ Mahkemenin kuruluş aşamasındaki uluslararası müzakerelerin yapıldığı toplantılarda her üye devletin bir hakim ataması hakkı egemen eşitlik ilkesi çerçevesinde tartışılmış ve Brezilya delegeesi Rui Barbosa farklı bir egemen eşitlik yorumu ortaya atmıştır.³⁴ Hakka eşit şekilde sahip olmanın ötesinde hakka sahip olanların onu eşit şekilde uygulayabiliyor olmasının gerekliliğini savunan Barbosa, bir hakkın kullanılabilme koşullarının o hakkın mevcudiyetini etkilediğini belirtmiştir.³⁵ Uluslararası nitelikte bir mahkeme kurmayı başaramamış olan Lahey görüşmelerinde ABD'yi temsil eden James Brown Scott'a kurulması planlanan uluslararası mahkemede "Büyük Güç-

²⁹ Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi tarihi (1789-1914), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, s.74-97

³⁰ Mehmet Bülent Uludağ, Dünya Siyasi Tarihi, Kriter Yayınevi, 2011, s.138

³¹ Gery Simpson, op.cit., s.12

³² Fahir Armaoğlu, op.cit., s.101-102

³³ Malcolm N. Shaw, op.cit., s.28

³⁴ Peter M. R. Stirk, The Westphalian Model and Sovereign Equality, Review of International Studies, 38(3), 2012, s.653-654

³⁵ Ibid.

ler”in özel temsil hakları verilmesi fikrine yukarıda belirtilen savlarla karşı çıkmış ve bu yüzden “Lahey’in Kartalı” ünvanını almaya mazhar olmuştur.³⁶

Görüldüğü gibi Lahey görüşmelerinde büyük güçlerin kendilerine derin imtiyaz tanıyan bir egemen eşitlik anlayışından yana oldukları görülmektedir. Lahey görüşmeleri uluslararası hukuki düzeni Avrupa-merkezli (European-centered) ailenin ulusları ve Avrupalı-olmayan (non-European) bölgenin yarı egemen, eşit durumda bulunmayan ve medenileşememiş devletleri arasında bölmüş ve uluslararası hukuk teorisinde devletleri statülerine göre sınıflayan bir “uluslararası düzen konsepti” oluşturulmuştur.³⁷ Egemen eşitlik ilkesi ile uyuşmayan birçok doktrinel görüşün uluslararası hukuk pratiğinde hayata geçirilmesini eşitliğe aykırı antlaşmalar ya da Avrupa-ülkelerinin Japonya, Osmanlı Devleti, Çin ve muhtelif Asya ülkelerinde kurdukları³⁸ ülkedışı yetkili mahkemelerinin uygulamalarında görmek mümkündür.³⁹

1919 yılının Ocak ayında başlayan Paris Barış Konferansı’ndaki müzakereleri sonucunda Milletler Cemiyeti’nin kurulmasına karar verilmiştir.⁴⁰ Bu karar tarihte ilke defa global düzeyde bir uluslararası örgüt kurma girişimi olarak tarihe damgasını vurmuş ve Versay Barış Antlaşması’nın maddelerinin o zamanın “Üç Büyükleri” olarak kabul edilen İngiltere, Fransa ve İtalya’nın ağır etkisi altında kaleme alınması gibi Milletler Cemiyeti’nin sisteminin planlaması da yine büyük güçler tarafından yapılmıştır.⁴¹ Bu noktada Milletler Cemiyeti’ne Almanya’nın Birinci Dünya Savaşı’nın saldırgan devleti olması hasebiyle alınmaması ve Rusya’nın komünist eğilimleri dolayısıyla örgütten ihraç edilmesi⁴² az önce belirttiğimiz statülerine göre sınıflandırılan devlet tipi anlayışını ortaya koymaktadır. Yirminci yüzyılın uluslararası hukuk düzeni, menfaati uyuşan büyük batı devletlerinin uluslararası hukuku kullanarak diğer devletler üzerinde tahakküm kurmayı amaçladıkları bir sistematikte hareket etmeye başlamıştır.

³⁶ Gery Simpson, op.cit., 133-134

³⁷ Ibid. s.20

³⁸ Turan Kayaoğlu, *Legal Imperialism Sovereignty and Extraterritoriality in Japan, the Otoman Empire and China*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s.1-8

³⁹ Gery Simpson, op.cit., s.20

⁴⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, İmge Kitabevi, 19. Bası, 2010, s.35

⁴¹ Gery Simpson, op.cit., s.153

⁴² Anigue H. N. Van Ginneken, *Historical Dictionary of the League of Nations*, Oxford: Scarecrow Press, 1.Bası, 2006, s.211

Hem Birinci Dünya Savaşı'nın hem de İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi ile beraber uluslararası ve insanlığın külliyen paylaştığı ortak değerlerin ve bu değerlerin içinde de özellikle barışın korunması için global bir sistemin kurulması adına ciddi adımlar atılmıştır.⁴³ Bu anlamda her ne kadar başarısız bir proje⁴⁴ olsa da Milletler Cemiyeti'nin kurulması önemli bir teşebbüstür. Ardından Birleşmiş Milletler örgütünün kurulması uluslararası camianın uluslararası barış ve güvenliğe ne kadar fazla değer atfettiğini ve bu kavramların korunması noktasında ne kadar ısrarkar olduğunu göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminin ardından gelen iki önemli gelişmeye dikkat çekmemiz gerekir. Bunlardan ilki Birleşmiş Milletler örgütünün kurulması diğeri ise Dünya devletlerinin hatırı sayılır bir kısmının kamplaşmasına neden olmuş iki kutuplu Dünya düzeninin müsebbibi olmasının yanında Birleşmiş Milletler'in temel hedeflerini gerçekleştirmesini engellemiş olan ve ABD ile SSCB'nin başrolde oynadıkları Soğuk Savaş filminin başlamasıdır.⁴⁵ Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kabulü ile egemenlik kavramının sınırlarının değişmiş ve bu husus egemen eşitlik kavramının tarihi gelişiminde bir dönüm noktası haline gelmiştir. Çünkü uluslararası hukuk hikmet-i hükümetin (Staatsrason) hizmetinde kalmaktan vazgeçerek uluslararası camianın kamu yararını gerçekleştirmeyi hedef olarak belirlemiştir.⁴⁶ Bununla birlikte Birleşmiş Milletler örgütünün egemen eşitlik ilkesine aykırı düzenlemeleri doktrinde halen tartışmalıdır. Özellikle Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerine verilmiş olan veto hakkının söz konusu tartışmaların temelinde bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Soğuk Savaş döneminin bitimiyle beraber başlayan yeni siyasi çağın uluslararası hukuk düzenine yansımaları olmuş ve söz konusu yansımalar uluslararası hukuk sisteminde egemen eşitlik kavramının aşınması ve uluslararası müdahale hukukunun evrim geçirmesi gibi temel değişikliklerin olma-

⁴³ O'Connor, "Policing the Peace", United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement, ed: Ramesh Thakur – Albert Schnabel, New York: United Nations University Press, 2001, s.59

⁴⁴ Selman Öğüt, 21. Yüzyılda Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Yeniden Yapılandırılması, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, s.93

⁴⁵ Peter Malanczuk, Akehurst's Modern Introduction to International Law, Londra: Routledge Press, 1997, 7. Bası, s.27

⁴⁶ Bardo Fassbender, "Die Souveräne Gleichheit der Staaten – eine angefochtenes Grundprinzip der Völkerrecht", Aus Politik und Zeitgeschichte - Beilage zur Wochenzeitung das Parlament, Sayı:43, 2004, s.10

sına sebebiyet vermiştir.⁴⁷ Soğuk Savaş dönemi global siyasi arenada öyle bir gerginliğe yol açmıştır ki, bu dönem içerisinde barış-gücü operasyonları bile iki kutup arasındaki gerilimden etkilenmiş ve büyük güçler arası çekişmenin fay hattının daha önüne geçebilmek için kullanılabilir hale gelmiştir.⁴⁸ Devletlerarası ilişkileri bozan bu sert dönemin bitmesi ile büyük güçlerin planları da farklı bir modelle ortaya konulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda uluslararası hukukun temel tartışma konularının ise her daim devletlerin egemen eşitliğine sirayet eden ama farklı isimler ve metotlar ile tezahür eden pratikler üzerinden yürütüldüğünü görmemiz gerekmektedir. Soğuk Savaş döneminin bitimi ile bir devletin demokratik bir yönetiminin olması hususu uluslararası hukuku ilgilendiren bir hale almıştır.⁴⁹ İnsan haklarını koruma ve savaşı önleme konuları batı uluslararası hukuk ekolünün ödevleri olarak belirlenmiş⁵⁰ bu da devletin iç meselesi ile uluslararası hukuk arasındaki iç içe geçmiş bir ilişki oluşturmuştur.

Günümüz Uluslararası Hukuk Düzeninde Egemen Eşitlik Anlayışı

Çalışmamızın giriş bölümünde devletlerin uluslararası hukuk kişiliğine aynı derecede sahip olmaları diyerek verdiğimiz genel tanım bütün devletlerin aynı hukuksal statüye sahip olduklarını belirtmektedir.⁵¹ Yani devletlerin iradeleri ile kabul edecekleri istisnai durumlar sayılmazsa uluslararası toplumun üyesi olan bütün devletler aynı haklardan yararlanıp aynı yükümlülüklerle tabi olmalıdırlar.⁵²

Devletler arasında egemen eşitlik prensibinin var olduğunun kabulü Birleşmiş Milletler metninde de yer almıştır. Antlaşmanın 2. maddesinin 1. fıkrası örgütün tüm üyelerinin egemen eşitliği prensibi üzerine kurulduğunu söyleyerek uluslararası hukuk tarihinin en önemli ve kapsayıcı örgütü olan Birleşmiş Milletler'in egemen eşitlik ilkesi üzerine kurulduğunu belirtmiştir. Birleşmiş Milletler örgütünün böyle bir kabul ile yola çıkması modern ulus-

⁴⁷ Thierry Tardy, *Peace Operations After 11 September 2001*, Frank Cass Press, 2004, s.1

⁴⁸ Ramesh Thakur ve Albert Schnabel, "Cascading Generations of Peacekeeping: Across the Mogadishu Line to Kosova and Timor", ed. Ramesh Thakur ve Albert Schnabel, op.cit., s.3

⁴⁹ Kokot, s.525

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2009, 8. Bası, s.150

⁵² Ibid.

lararası ilişkiler açısından da egemen eşitlik ilkesinin temel bir ilke olduğunun habercisi olmuştur.

Egemen eşitlik ilkesinin uluslararası hukuktaki en somut tezahürü bir devletin iç işlerine müdahalenin yasaklanmasıdır. Bir devletin siyasal rejimi ve genel olarak ulusal yetki alanına giren konularla uluslararası toplumun ilgilenmemesi ve bu tür konular söz konusu olduğunda ilgili devlete müdahale edilmemesi gerekmektedir.⁵³ Uluslararası ilişkilerdeki her türlü ilişki ya da çatışma halinde egemenliği tarafsız ve nötr olma haline olarak algılamamız gerekmektedir. Çünkü ister hukuki nitelikte ister moral anlamda olsun, bir devletin başka bir devlet hakkında verdiği her türlü hüküm eş değerlilik (Gleichwertigkeit) ile çatışır.⁵⁴

Müdahale yasağı 1965 tarih ve 2131(XX) sayılı Devletlerin İç İşlerine Karışılmasının Reddi ve Bağımsızlıklarının ve Egemenliklerinin Korunması başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararında⁵⁵, 1970 tarih ve 2625(XXV) sayılı Devletlerarası İşbirliği ve Dostça İlişkiler başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Bildirisinde⁵⁶ ve 1981 tarih ve 36/103 sayılı Devletlerin İç İşlerine Müdahale ve Her Türlü Karışmanın Kabul Edilemezliği başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Bildirisinde⁵⁷ yer almıştır.

Egemen eşitlik prensibi temelde devletlerin iç işlerine karışmayı yasaklamakla beraber modern uluslararası hukuka göre, belirli istisnalar söz konusu olduğu zaman devletin iç işlerine karışılmasının mümkün olduğunu belirtmemiz elzemdir. Özellikle insani müdahale, koruma sorumluluğu, önalıcı meşru müdafaa⁵⁸, iç çatışmanın sınır aşan etkisi ve başarısız devlet gibi kav-

⁵³ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, İstanbul: Beta Yayınevi, 4. Bası, 2010, s.112

⁵⁴ Juliane Kokott, *op.cit.* s.518

⁵⁵ Kararın İngilizce orijinal metni için bakınız: <http://www.un-documents.net/a20r2131.htm>, ulaşım tarihi: 22.09.2013

⁵⁶ Bildirinin İngilizce orijinal metni için bakınız: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>, ulaşım tarihi: 22.09.2013

⁵⁷ Bildirinin İngilizce orijinal metni için bakınız: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r103.htm>, Ulaşım tarihi: 22.09.2013

⁵⁸ Bu kavramın önleyici meşru müdafaa kavramı ile karıştırılmaması gerekir. Önalıcı meşru müdafaa terimi İngilizce'deki preventive self-defense ya da bazı yazarların farklı ifadesi ile preemptive self-defense kavramlarının tercümesidir. Bu kavram 2002 Mayıs konuşmasında ABD Başkanı Bush'un Irak'a yapılan askeri müdahaleyi meşrulaştırmak için kullanması nedeniyle Bush doktrini olarak da anılmaktadır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddede yer alan meşru müdafaa önleyici İngilizce'de anticipatory self-defense olarak ifade edilen meşru müdafaa kavramını da kapsar. Ezcümle önleyici meşru müdafaa doktrinde kabul görürken, önalıcı meşru müdafaa hakkındaki ağırlık görüşü 51. mad-

ramlarının hepsi pratiğe döküldüğü zaman egemen eşitlik prensibini ihlal eden durumların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedirler. Bu yüzden söz konusu kavramlar uluslararası hukuk doktrininde tartışılan ve sınırları hala tam anlamı ile belirlenmemiş olan kavramlardır. Söz konusu kavramlar hakkında yapılan tartışmadaki asıl mesele devletin iç işlerinin sınırının ne olduğunun kimin tarafından belirlenmesi gerektiğidir. Eğer bir devlet egemen eşitlik prensibi gereğince iç işleri ile ilgili problemlerini halletmekte tek yetkili otorite ise ve devletin iç meselesi ile ilgili olarak herhangi bir yardım talebi olmadıkça dışarıdan yapılacak her türlü müdahale egemen eşitlik ilkesinin ihlali sayılacaksa, dış müdahaleyi meşrulaştıran mevzu bahis istisnai durumları nasıl yorumlamamız gerekir? Egemen eşitlik kavramının sınırları açısından sorulması gereken asıl soru budur.

İstisna halinin hukuk düzeni ile olan ilişkisini sorgulayan Agamben'in yönelttiği sorular konumuz ile doğrudan ilgilidir. Agamben istisna halinin temel niteliğini hukuki düzenin külli ya da cüzi olarak askıya alınması olarak belirttikten sonra, bu askıya almanın yasal düzen içinde yer alması durumunu sorgulamaktadır. Hukuk düzeni içinde bir yasadızlık durumu olarak nitelendiği istisna halinin, yasaya yabancı ve çelişen bir durum olmasına rağmen düzenin tam da belirleyici durumunu ilgilendiren bir boşluk hali olmasına dikkat çekmekte ve sorgulamaktadır.⁵⁹

Egemenlik kavramının istisna hali (Ausnahmestand) ile ilişkisini inceleyen Schmitt'e baktığımızda istisna halinin egemen tarafından belirlendiği savı ile karşılaşırız. Egemeni olağanüstü hale yani istisna haline karar veren merci olarak tanımlayan Schmitt, istisna halinin egemenliğin hukuki tanımı açısından sistematik ve hukuk mantığı ile bağdaşan bir temel üstüne oturduğunu söylemektedir.⁶⁰ Bir devletin iç işlerine karışmamak egemen eşitlik prensibinin temel tezahürü ise ve insani müdahale, başarısız devlet ilan edilme ya da önalıcı meşru müdafaa gerekçesi ile saldırma gibi istisnai hallerle devletin iç işlerine karışılması gerektiğini belirten kararı alan bir karar alıcı varsa, asıl egemeni müdahaleye uğrayan devlet olarak işaret edemeyiz. Bu kararı alarak devletin iç işlerine karışılmasını öngören merci asıl

---

denin suiistimali olduğu cihetindedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mary Ellen O'Connell, "The Myth of Preemptive Self-Defense", The American Society of International Law - Task Force on Terrorism, 2002

⁵⁹ Giorgio Agamben, İstisna Hali, Otonom Yayıncılık, 1. Bası, 2006, s.33

⁶⁰ Carl Schmitt, Siyasi İlahiyat – Egemenlik kuramı Üzerine Dört Bölüm, Dost Yayınevi, 2. Bası, s.1

egemendir. Çünkü istisna halini belirleyebilme yetisi vardır. Schmitt'in de belirttiği gibi olağan durumda geçerli olan hiçbir hukuk kuralı (genel bir norm), mutlak bir istisnayı içeremez.⁶¹ Çünkü istisnanın istisna olabilmesi için kanun yapıcı tarafından öngörülemiyor olması ve bu yüzden de kanun metnine aktarılamıyor olması gerekir. Bu noktada bir devletin iç karışıklığı nedeniyle uluslararası barışın bozulduğunu ya da uluslararası güvenliğin tehdit altında olduğunu tespit edebilme yetisini elinde bulunduran merci iç karışıklığı yaşayan devlete hükmediyor demektir.

Modern uluslararası hukuk doktrinine baktığımız zaman egemen devletin kendi içindeki insanları yadsıyan değil onları demokratik şekilde yöneten devlet tipi olarak anlaşıldığını görmekteyiz.⁶² Bu noktada doktrindeki bazı görüşler egemenlik kavramının modern anlayıştaki varlığını, devletin kendi nüfusunu oluşturan insanlara gösterdiği ihtimam derecesindeki başarısına oranlayarak ortaya koymakta ve egemenliğin aslında uluslararası toplum tarafından devlete tevdi edildiğini ve başarısız olması durumunda geri alındığını belirtmektedir.⁶³ Kanaatimizce yukarıda belirttiğimiz istisnai haller uluslararası toplumun geri alma işlemini gerçekleştirdiği haller olarak yorumlanmaktadır.

Sonuç

Devletlerin egemen eşit olmaları uluslararası hukukun en temel prensibidir. Birleşmiş Milletler antlaşmasında, Genel Kurul kararlarında ve doktrindeki birçok eserde bu kavrama rastlamaktayız. Bu kavramın değişen anlamı uluslararası hukukun işleyişini de etkilemektedir.

Devletlerin egemen eşit olmaları onların dış müdahaleden beri olmalarını gerektiriyorsa bu müdahalenin yapılabilmesi için egemenin iktidarını ve hakimiyetini kaybetmesi gerekir. Bu kaybetme fiilen egemenliğin kaybı olabileceği gibi meşruiyet zemininin sarsılması şeklinde de tezahür edebilir. Ancak bir devletin egemenliğinin iç tezahürü olan iç egemenliğini kaybettiğinin tespitini yapmak onun eşiti olan bir devlete ya da onun gibi bir uluslararası hukuk kişisi olan bir örgüte tevdi edilemez. Eğer böyle bir durum tespitinin ya da daha doğru bir ifade ile söylemek gerekirse yetki devrinin mev-

---

⁶¹ Ibid. s.1-2

⁶² Juliane Kokott, op. cit., s.530

⁶³ Ibid. s.523

cudiyetinden bahsedebiliyorsak, bu haliyle devletin kendisi egemen olamaz. Egemen istisnai durumu tespit eden yani egemenliğin yitirildiğini ve yeniden inşa edilmesi gerektiğini belirten merci olur.

Başarısız devlet, insani müdahale ya da koruma sorumluluğu gibi modern uluslararası hukuka yeni giren kavramların hepsi için aynı soru sorulmaktadır. Eğer devletin kendisinin iç meselesi (domestic issue) olarak kabul ettiği bir vakaya uluslararası hukukun diğer kişi ya da kişileri farklı anlamlar yüklüyorlarsa; mesela devletin iç meselesinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit altında bıraktığını iddia ediyorlarsa ve devletin kendisi bu iddiayı kabul etmemesine rağmen dışarıdan bir müdahale ile karşılaşılırsa, müdahaleye uğrayan devletin egemenliğinden söz edilebilir mi? Kanaatimizce söz konusu durum tam da Schmitt'in belirttiği gibi bir olağanüstü hale karar verme olayıdır. Bu noktada egemen olan bir devletten ziyade belirli özgürlüklere sahip uluslararası hukuk kişisinin varlığından söz edilir.

KAYNAKÇA

Anigue H. N. Van Ginneken, *Historical Dictionary of the League of Nations*, Oxford: Scarecrow Press, 1. Bası, 2006

Aydoğan Özman, *Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekkürler*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XXV, Sayı:1-4, 1964

Bahtiyar Akyılmaz, *Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1-2, 1998

Bardo Fassbender, “Die Souveräne Gleichheit der Staaten – eine angefochtenes Grundprinzip der Völkerrecht”, *Aus Politik und Zeitgeschichte - Beilage zur Wochenzeitung das Parlament*, Sayı:43, 2004

Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat – Egemenlik kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Dost Yayınevi, 2. Bası

Emmerich de Vattel, *The Law of Nations, Or, Principles of Nature, Applied to the Conduct, and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essays on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury*, ed: Bela Kapossy ve Richard Whatmore, Libery Fund Yayınevi, 2008

Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997

Gery Simpson, *Great Powers and Outlaw States Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, CSICL Cambridge Studies in International and Comparative Law, Cambridge University Press, 1. Bası, 2004

Giorgio Agamben, *İstisna Hali*, Otonom Yayıncılık, 1. Bası, 2006

Halil İbrahim Aydın ve Veysel Ayhan, *Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:1

Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2009, 8. Bası

H. Hakan Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel von Puffendorf, Richard Zouche, Cornelius van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:18, Sayı:3, 2012

James Brown Scott, *The Classics of International Law*, Nabu Press, 2010

Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth*, Basil Blackwell Press, 1955

Juliane Kokott, “Souveräne Gleichheit und Demokratie im Völkerrecht”, Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches recht und Völkerrecht, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 2004, s.525

Malcolm N. Shaw, International Law, Cambridge: Cambridge University Press, 5. Bası

Mary Ellen O’Connell, “The Myth of Preemptive Self-Defense”, The American Society of International Law - Task Force on Terrorism, 2002

Mehmet Bülent Uludağ, Dünya Siyasi Tarihi, Kriter Yayınevi, 2011

Melda Sur, Uluslararası Hukukun Esasları, İstanbul: Beta Yayınevi, 4. Bası, 2010

O’Connor, “Policing the Peace”, United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement, ed: Ramesh Thakur – Albert Schnabel, New York: United Nations University Press, 2001

Oral Sander, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e, Ankara: İmge Kitabevi, 22. Bası, 2011

Peter M. R. Stirk, The Westphalian Model and Sovereign Equality, Review of International Studies, 38(3), 2012

Peter Malanczuk, Akehurst’s Modern Introduction to International Law, Londra: Routledge Press, 1997, 7. Bası

Selman Ögüt, 21. Yüzyılda Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Yeniden Yapılandırılması, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013

Stephen C Neff, “A Short History of International Law”, International Law, ed. Malcolm D. Evans, Oxford University Press, Birinci Bası, 2003

Thierry Tardy, Peace Operations After 11 September 2001, Frank Cass Press, 2004

Thomas Hobbes, Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, Yapı Kredi Yayınları, 6. Bası, 2007

Turan Kayaoğlu, Legal Imperialism Sovereignty and Extraterritoriality in Japan, the Otoman Empire and China, Cambridge: Cambridge University Press, 2010

Ulrich K. Preuss, Devletlerin Eşitliği ve Anayasal Bir Küresel Düzendeki Anlamı, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(1), 2011